

Матеріал дослідження дає змогу зробити висновок: повтор лексем, наявний у блоках інтерактивної взаємодії персонажів, є релевантним засобом вираження експліцитних та латентних інтенцій учасників спілкування, а також ревілентом непрямой комунікації, зокрема мовленнєвих актів, значення яких декодуємо за допомогою тексту або конситуативних умов, і непрямих актів, закладених безпосередньо у продукованому висловленні.

### Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. Бацевич. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
2. Невідомська Л. Імплицитність: мовносистемний аспект: монографія / Л. Невідомська. – Х.: Ранок-НТ, 2012. – 416 с.
3. Ода до радості: збірка оповідань. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 272 с.
4. Опудало: Українська прозова сатира, гумор, іронія 80-90-х років ХХ століття. – К.: Генеза, 1997. – 384 с.
5. Старикова Е. Зарубежные теории речевой деятельности / Е. Старикова // Язык и идеология. – К., 1981. – С. 114 – 136.
6. Сусов И. Лингвистическая прагматика / И. Сусов. – Винница: Нова кн., 2009. – 272 с.
7. Шуляк І. Непрямий мовленнєвий акт як мовний репрезентатив комунікативної інтенції / І. Шуляк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Розді IV. Прагмалінгвістика. 4, 2015. – С. 287 – 291.
8. Searle J. Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts / J. Searle. – Cambridge: Cambridge Sussex: Wiley-Blackwell, 2012. – 592 p.

### Цепа О.В.

*кандидат філологічних наук, доцент,  
Центральноукраїнський державний педагогічний університет  
імені Володимира Винниченка*

### ЄВГЕН МАЛАНЮК ПРО РАННЬОГО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Два томи «Книги спостережень» Євгена Маланюка стали самобутнім явищем в історії літературознавства, культурології та історіософії. Особливо вагомими є розвідки мислителя-емігранта для шевченкознавчої науки. У процесі критичного осмислення світоглядних уподобань та естетично-стильових чинників Кобзарєвої спадщини Маланюк не лише обґрунтував аксіологічні аспекти постаті й художнього світу митця, але й визначив вагомні орієнтири для наступних поколінь дослідників.

Один із найяскравіших українських літературознавців наголошував на проблемі адекватного пізнання постаті Тараса Шевченка: «Між генієм і сучасністю завше колізія. Геній дає всього себе, але сучасність бере від нього те, що здужає взяти. Це стосується як окремих людей, так і поколінь, як суспільства, так і певної доби, її прагнень, її духу» [4, с. 61]. Безумовно,

глибина та прозорливість Маланюка в такому твердженні та в ряді суголосних критичних роздумів забезпечили тривалий інтерес дослідників до шевченкознавчого матеріалу «Книги спостережень». До відповідних розвідок відомого науковця-пражанина зверталися: Г. Клочек, презентуючи сучасну інтерпретацію спадщини й постаті Шевченка [3]; С. Задорожна, окреслюючи нові акценти щодо осягнення лірика [1]; В. Смілянська та Н. Чамата, осмислюючи поетичний стиль Кобзаря [5, с. 171]; П. Іванишин, обґрунтовуючи національно-екзистенціальну методологію дослідження [2] та інші. Така розпорошеність наукових зусиль дослідників, на нашу думку, зумовлює необхідність проаналізувати відповідний матеріал – розвідки Є. Маланюка «Ранній Шевченко», «Три літа», «До справжнього Шевченка», «Шевченко – живий», «Репліка» – із позиції системно-структурного підходу.

Євген Маланюк, долучаючись до дискусії на тему «романтик чи не романтик був Шевченко», стверджував, що не можна «всього генія ... убгати в шухляду якогось «ізму» [4, с. 32], оскільки він «часто живе відразу в кількох добах і йде в кількох напрямках» [4, с. 33]. Наголошуючи на «пануванні» в петербурзькій літературі 30-х років XIX століття «спізненого в Росії романтизму», окресливши ймовірну в цьому зв'язку лектуру молодого Тараса (Гюго, Шатобріан, Байрон, Лермонтов, Боратинський) та композиційну специфіку його ранніх поем, Маланюк переконував, що «формально» Шевченко може бути «окреслений» як «поет романтичний» [4, с. 32].

Відкинувши історичне підґрунтя та часові рамки терміну «романтизм», науковець обґрунтував специфіку Кобзарєвого романтизму, у котрому «збіглися разом і надзвичайно-романтичні перипетії його особистого життя, і могутньо-романтичний перший розгін пробудженого в нім поета, і настрої тодішньої доби в літературі, і, нарешті, як правило, романтичні ж повіви національного відродження, що починалося...» [4, с. 33].

Впливом саме таких узагальнень позначені міркування науковця-емігранта про враження Тараса від України під час першої поїздки навесні 1843 року. Опонуючи тим, хто твердив про певне «розчарування в національній романтиці» та «класове прозріння» Кобзаря [4, с. 36], мислитель заявляє, що поетова «зустріч була драматична» [4, с. 35], проте «не ... катастрофальна» [4, с. 36], оскільки «завжди по-селянському тверезий» митець ніколи не мав «зайвих ілюзій» [4, с. 36] стосовно становища українського народу.

У пошуках виходу із трагічного становища тогочасного суспільства Шевченко ставить перед собою надзвичайно складне завдання – «вдихнути історичне життя в завмерлий національний організм» [4, с. 37], «оживити» «гоголівські мертві душі української шляхти», «розкрити очі ошуканій кріпацькій масі», «сполучити ... спаралізовані складники нації» [4, с. 37], а відтак «зв'язати розірвані в «малоросійській» дійсності доби української історії» [4, с. 38]. Поїздки митця в Україну остаточно відкидають будь-які вагання і зумовлюють процес «кристалізації» цих животрепетних ідей і сподівань.

Оцінюючи якість художньо вираженої дійсності у «Сні» та в «Кавказі», літературознавець Маланюк підкреслював оригінальність поета в розкритті

«механізму імперії», наголошував на так званій «геніальній аналізі психології російського імперіалізму» [4, с. 41].

Беручи до уваги світоглядні аспекти, Є. Маланюк обґрунтував неоднакову роль Петербурга в житті Миколи Гоголя і Тараса Шевченка – «представників двох верств єдиного народу...» [4, с. 28]. За словами науковця, для першого столиця була «уже з шкільної лави ... вимріяним «поприщем» для його майбутньої кар'єри», для іншого – «одним із етапів його підневільного кріпацького життя» [4, с. 28]. Закономірним наслідком подібного ставлення стало «отруєння» «національно-недокровної душі Гоголя» та «чудо «овідієвих метаморфоз» [4, с. 28] молодого Шевченка, підкріплене ще й «національно-ядерною, органічною часткою селянського моноліту» [4, с. 28].

Відштовхуючись від заявленого Шевченком у посланні «Гоголю» протиставлення («ти смієшся, а я плачу»), Маланюк говорить про контрастність їхньої творчо втіленої «формули відношення до української дійсності» [4, с. 44]. На фоні «замогильного «сміху» Гоголя (разом із меланхолійними та сентиментальними рефлексіями, наприклад, Гребінки і Квітки-Основ'яненка) Тарасовий «плач» був «протестом», «обудженням національної пам'яті (Розрита могила, Чигирин, Суботів)», «зрушенням важкого закляття (Великий Льох)», «вибухом свідомості ошуканого народу (Сон, Кавказ)» [4, с. 44].

З'ясувавши причини «бунтів» [4, с. 60] проти Тараса (скажімо, з боку П. Куліша, М. Хвильового), Маланюк акцентував на Шевченковій національно-елітарній сутності, відкидав і розвінчував його «фатально-непорушні» [4, с. 59] образи – «малокультурної та безвольної» [4, с. 62] людини, «народницької ікони» [4, с. 49], «мужика» [4, с. 47], «бунтаря... в «селянській, соціально-звуженій площині» [4, с. 52]. Водночас окреслив «профіль живого Шевченка» [4, с. 53]: виняткове почуття гідності, «нефальшована скромність» [4, с. 46], простота, нелукавство, пристрасність натури, вміння не лише бути «рівним серед багатьох титулованих і славнозвісних», але й «захвати» серед них «духову дистанцію і духову величину» [4, с. 47] тощо.

Євген Маланюк також вперше заговорив про еволюцію свідомості Шевченка, акцентуючи на його «психологічно-інтелектуальному зрості», «політично-національному прозрінні» [4, с. 29] в осмисленні власного становища та буття України. За словами літературознавця, «безупинний ріст» властивий і його творчості: «теми й мотиви раннього періоду творчості – Шевченко розкривав, поширював і поглиблював у творчості періодів наступних» [4, с. 30].

Далекоглядність дослідника Маланюка виявилася в усвідомленні амбівалентної природи вражень від Шевченка («Його можна сприймати або не сприймати, як явища творчості взагалі» [4, с. 57]) та «інертності людської думки» [4, с. 59], котра унеможлиблює продуктивне творче пізнання митця. Аналізуючи досягнення сучасного йому шевченкознавства, письменник-емігрант долучився до окреслення перспективних шляхів вивчення «таємниці самої постаті Шевченка» [4, с. 56] та його спадщини. Він не лише підтримав

переконання Степана Смаль-Стоцького в необхідності висвітлювати особистість і розуміти творчість «такого своєрідного генія» [4, с. 31] лише за умови «національного підходу до національного генія» [4, с. 31], але й наголошував на синкретизмі в такому процесі пізнання «раціоналістичної аналізи» та «творчої й притім національної інтуїції» [4, с. 31]. За Маланюком, саме «власна держава» має стати запорукою «доростання» сучасності до Шевченка. Ймовірно, пріоритетна в сучасному українському суспільстві духовна незрілість у розумінні постаті митця та оцінці його спадщини зумовлена вже перманентним для нас процесом такого «доростання» до власної державності, до неперехідних національних цінностей.

Таким чином, висвітливши ключові аспекти роздумів Євгена Маланюка про світоглядно-творчі домінанти раннього Шевченка (специфіку романтизму, роль Петербурга, причини так званих «бунтів», якості «живого Шевченка», еволюцію свідомості і творчості, амбівалентну природу досліджень тощо), ми пересвідчилися у тому, що ґрунтовний підхід науковця забезпечив йому не лише глибину пізнання постаті й спадщини Кобзаря (наближення до їхньої «таємничості»), але й сприяв безпомилковому окресленню перспективних шляхів розвитку шевченкознавчої науки.

#### **Список використаних джерел:**

1. Задорожна С. Тарас Шевченко в очищальному світлі «Спостережень» Є. Маланюка [Текст] / Світлана Задорожна // Українська мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 1–2.
2. Іванишин П. В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко: монографія / П. В. Іванишин. – К.: Академвидав, 2008. – 392 с.
3. Клочек Г. Д. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація: Посібник для вчителя / Г. Д. Клочек. – К.: Освіта, 1998. – 237 с.
4. Маланюк Є. Книга спостережень. Фрагменти. Від Кобзаря до нації. Студії і роздуми / Євген Маланюк; авт. передм. С. Білокінь. – К.: «АТІКА», 1995. – 235, [2] с.
5. Смілянська В. Л., Чамата Н. П. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка: [Монографія] / В. Л. Смілянська, Н. П. Чамата. – К.: Вища школа, 2000. – 208 с.

**Юлдашева Л.П.**

*аспірант,*

*Черкаський національний університет*

*імені Богдана Хмельницького*

#### **МІСЦЕ ЗАГОЛОВКА В ІЄРАРХІЇ МОВНИХ ОДИНИЦЬ**

У сучасній лінгвістиці питання статусу заголовка досі залишається відкритим. Це насамперед зумовлено конфліктом форми і змісту в текстових номенах. За всієї різноманітності думок та дискусій виокремимо основні тенденції розв'язання цієї проблеми.